

ULOGA KULTURE U FORMIRANJU OSOBNOG I DRUŠTVENOG IDENTITETA U PROCESU SOCIJALIZACIJE

Sažetak: *U tekstu se kulturna baština razmatra kao dio šireg koncepta “idiosinkrazije” i definira se kao ukupan način života ljudi te materijalne i duhovne vrijednosti (kulturni kapital) koje su stvarale generacije u dužem razdoblju. Identitet se definira kao “osjećaj osobnosti” i on se formira u procesu socijalizacije u obitelji kao i kroz formalni i “skriveni” nastavni program, u kojem procesu se vrši kulturna i društvena reprodukcija. Na proces socijalizacije djece i omladine utječu mnogobrojni činioci, među kojima veoma značajnu ulogu ima kulturna baština. Ta njezina uloga dolazi do izražaja u formiranju **triju osnovnih vidova identiteta**: osobnoga, društvenoga (pripadnost društvenom sloju i uže društvenoj grupi) i nacionalnoga, koji je, također, posebni vid društvenog identiteta. Kulturna baština u procesu socijalizacije i posebice u formiranju nacionalnog identiteta pomaže u jačanju patriotizma individua, kao što pomaže i u prevladavanju krize identiteta, kako osobnog tako i društvenog. Idiosinkrazija i time kulturna baština konkretnih društava i društvenih zajednica temelj je prepoznavanja i razlikovanja od ostalih društava i društvenih zajednica, no i temelj njihova daljnjeg kulturnog, duhovnog i sveukupnog razvoja.*

Ključne riječi: *kultura, kulturni kapital, idiosinkrazija, socijalizacija, identitet*

Uvod

Potkraj 20. i početkom 21. stoljeća problem povezanosti kulture i identiteta te (posebice u kontekstu aktualne društvene krize) identitetska pitanja postaju sve aktualnija, kako u društvenoj teoriji tako i u društvenoj praksi. U novijem periodu povijesti čovječanstva utjecaj kulture na čovjekov identitet u procesu socijalizacije zauzima centralno mjesto u institucionalnim strategijama za regulaciju konflikata, proizišlima iz velikih razlika u tehnološkim, političkim i ideologijskim promjenama pod snažnim utjecajem proturječnog procesa i politike globalizacije.

Koncepti kao što su “kultura”, “kulturna baština” (“kulturacija”), “identitet”, “socijalizacija” tijesno su povezani i teško ih je odvajati. Ti koncepti i njima srodni, umreženi, tvore odgovarajuću sociološku teoriju u poimanju Roberta Mer-

tona. Jedan od tih srodnih koncepata je "idiosinkrazija", koji je opći u odnosu na koncepte "kultura", "kulturna baština" i "kulturni kapital" (kako ga određuje Pierre Bourdieu). Američki sociolog Daniel Bell koncept "idiosinkrazije" određuje na sljedeći način:

"Mnoga društva su slična prema tome, da kažemo da su demokratska i da su tržišno orijentirana. Ali svako društvo ima idiosinkratsku (specifičnu) povijest oblikovanu pod utjecajem topografije i lokacije, tradicije i kulture i sa onim manje podesnim elementom za definiranje duha i običaja što pravi kulturu i ljude tog društva posebnim. Ta idiosinkratska crta - da je nazovemo stilom jedne nacije - često je osnovno obilježje koje treba da se utvrdi da bi se razumjela povijest, politika ili karakter neke zemlje." (Bell, 1990.: 10)

Uzgred rečeno, uz tu teorijsku definiciju koncepta "idiosinkrazije", francuska sociologinja Martine Hlady-Rispal daje i metodologijsko određenje u smislu suprotstavljenih principa između kvantitativnih i kvalitativnih istraživanja. Ona smatra da je "...idiosinkrazija kao princip kvalitativnih istraživanja suprotstavljen principu univerzalnosti, karakterističnim za kvantitativna istraživanja" (Rispal, 2002.:27-28).

Nije nam cilj u ovom radu razvijati teoriju o toj problematici ili izlagati cjelovitije metodologijske principe i karakteristike kvantitativnih i kvalitativnih istraživačkih strategija, nego ukratko se osvrnuti na ulogu kulture i procesa socijalizacije u procesu formiranja osobnog (ličnog) i društvenog identiteta te utjecaj globalizacije na određene oblike društvenog identiteta.

Kultura i socijalizacija

S teorijskoga gledišta razgraničenje između kulture ili preciznije kulturnog razvitka (kulturacije) i socijalizacije teško je izvodljivo. Kulturni razvitak je veoma važna dimenzija cjelokupnog razvoja individue, ali kultura i posreduje u procesu socijalizacije kroz koji se individua uključuje u cjelokupnost kolektivnih značenja i vrijednosti svoje grupe, lokalne zajednice i društva u kojem živi. U tom se smislu slažemo s Edgarom Morinom kada piše da "kultura sakuplja u sebi sve ono što je sačuvano, proslijeđeno, naučeno i sadržava norme i načela njihova usvajanja", a posebice kada ističe da "Čovjek se može ostvariti kao potpuno ljudsko biće, samo putem kulture i u kulturi" (Morin, 2002.:58).

Antropolozi A. Kreber i K. Klakhon ističu da je teško doći do jedne definicije koncepta "kultura". Analizirajući oko tri stotine definicija tog koncepta, oni su ukazali na činjenicu da je taj koncept višeznačan i da kultura obavlja više različitih funkcija (navod prema Z. Golubović, 2007.: 268). Ovdje ćemo navesti dvije definicije koncepta kulture: definiciju UNESCO-a i definiciju J. Fulchera i J. Scotta.

Prema *UNESCO*-u **kultura** je niz različitih duhovnih, materijalnih, intelektualnih i emotivnih karakteristika društva ili društvenih grupa. Ona obuhvaća, uz

likovne umjetnosti i književnost, i stil života, način zajedničkog življenja, sustav vrijednosti, predispoziciju i vjerovanja; kulturna različnost pretpostavlja respek-tiranje fundamentalnih sloboda, prije svega slobodu mišljenja, slobodu izražava-nja, religijske slobode i slobodu sudjelovanja u kulturnom životu po vlastitom iz-boru (<http://portal.unesco.org/culture>).

Kao što se vidi iz te definicije, koncept “kultura” je višeznačan i sadrži kom-ponente ili dimenzije i drugih koncepata. Na primjer, dimenzije kao što su “slo-boda mišljenja”, “sloboda izražavanja”, “religijska sloboda” također su sastav-ne komponente ili dimenzije koncepta “demokracija” ili koncepta “demokratsko društvo”. Sociolozi *J. Fulcher* i *J. Scott* smatraju da norme te veći dio sustava ide-ja i znakova koje ljudi rabe da bi razumjeli svoje i ponašanje drugih ljudi sačinja-vaju kulturu jednog društva (Fulcher, Scott, 2011.: 113).

Oni dodaju da se kultura uči i znatno je promjenljiva od jednog do drugog društva. Da bi znali kako se ponašati u određenom društvu, ljudi se trebaju soci-jalizirati u kulturi tog društva - oni trebaju naučiti kako da razumiju druge ljude koje će sresti i, posebice, moraju naučiti norme koje prevladavaju i koje moraju uobličiti njihove interakcije (Fulcher, Scott, 2011.).

Te i slične definicije koncepta “kultura” akcent stavljaju na mehanizam kroz koji kultura vrši utjecaj, posebice preko simboličkih kodova sustava značenja ko-ji su cijenjeni u danoj društvenoj skupini, kulturnoj zajednici i koji orijentiraju pojedinca prema pripadnosti tim kolektivnim oblicima života i na taj način formi-raju društveni identitet, no i način osmišljavanja vlastite vrijednosti, a time i indi-vidualnog identiteta. Individue odgojene u određenom obrascu kulture konkret-nog društva dijele simbole, stereotipe, mitove o sebi i drugima, o društvenim od-nosima i obiteljima, o organizaciji vremena i prostora (Goffman, 1973.).

Uz koncept “kultura” u refleksivnu sociologijsku teoriju u procesu formiranja osobnog i društvenog identiteta, Pierre Bourdieu uvodi još dva koncepta – “*kulturni kapital*” i “*habitus*”. Prema njemu, *kulturni kapital* može postojati u trima oblicima: u *utjelovljenom* stanju, to jest u obliku dugotrajnih dispozicija uma i ti-jela; u *objektiviziranom* stanju, u obliku kulturnih dobara (slike, knjige, rječni-ci, instrumenti, strojevi itd.) i u *instrumentaliziranom* stanju, oblik objektivizacije koji mora biti poseban jer, kako se vidi iz slučaja obrazovnih kvalifikacija, on do-djeljuje samo originalne osobine kulturnom kapitalu za koje se pretpostavlja da ih garantira. (Bourdieu, 1997.)

Od samog početka definicija čovjekova kapitala, i uz njegove humanističke konotacije, ne ide dalje od ekonomizma i ignorira *inter alia* činjenicu da školska dobit od edukacijske akcije ovisi o kulturnom kapitalu koji je prethodno investi-rala obitelj. Čak i ekonomska i društvena dobit od obrazovne kvalifikacije zavisi od društvenog kapitala, ponovo naslijeđena i koji se može rabiti da ih potiče, ka-že Bourdieu. Prema njemu, *transmisija kulturnog kapitala* bez sumnje je *najbolje skrivena forma nasljedne transmisije kapitala* i zbog toga ona proporcionalno do-

biva najveću težinu u sustavu strategija za reprodukciju jer direktne, vidljive forme transmisije pretendiraju da budu snažnije cenzurirane i kontrolirane. Odatle se da vidjeti veza između ekonomskog i kulturnog kapitala, koja je uspostavljena posredovanjem vremena potrebna za njegovo stjecanje. Kulturni kapital objektiviziran u materijalne predmete kao što su tekstovi, slike, skulpture, spomenici, instrumenti i sl. koji predstavljaju kulturnu baštinu jednog društva, prenosiv je u svojoj materijalnosti. Zbirka umjetničkih slika, na primjer, može se prenijeti isto kao i ekonomski kapital konvertiran u novcu. Međutim, ono što je prenosivo zakonsko je vlasništvo (svojina), a ne (ili ne nužno) ono što konstituira preduvjet o specifičnoj aproprijaciji, smatra Bourdieu. Tako kulturna dobra mogu biti prisvojena i materijalno - što unaprijed pretpostavlja ekonomski kapital - i simbolički - što unaprijed pretpostavlja kulturni kapital (Bourdieu, 1997.: 50).

Institucionalizirani oblik kulturnog kapitala odnosi se na obrazovne i šire, na akademske kvalifikacije i diplome i time se omogućuje da se uspoređuju nosioci tih kvalifikacija, čak i da se razmjenjuju, smatra Bourdieu. Dalje, to omogućuje da se etabliraju stope konverzije između kulturnog kapitala i ekonomskog kapitala s garantiranjem monetarne vrijednosti danog akademskog kapitala.

Uz ta tri oblika kapitala (ekonomskog, kulturnog i društvenog) i posebno insistiranje na značaju navedenih forma kulturnog kapitala, Bourdieu u svoju refleksivnu teorijsku koncepciju uvodi i koncept "habitus" koji je povezan s kulturnim i društvenim kapitalom, koji su najvažniji čimbenici u procesu formiranja osobnog i društvenog identiteta, ali i u procesu kulturne i društvene reprodukcije. *Habitus* je za Bourdieua "utjelovljena nužnost, pretvorena u generativnu dispoziciju razloženih praksi i opažanja koja mogu dati smisao tako nastalim praksama. Habitus, kao opća i alokacijska dispozicija, ostvaruje sustavnu i univerzalnu primjenu, proširenu i izvan granica onoga što je izravno stečeno, nužnosti inherentne uvjetima učenja: habitus je ono zbog čega sve prakse jednog agensa (ili skupa agenasa koji su proizvod sličnih uvjeta) istodobno sustavne utoliko što su proizvod primjene identičnih shema (ili međusobno primjenljivih) i sustavno različite od konstitutivnih praksi nekog drugog životnog stila" (Bourdieu, 2011.:158).

Na osnovi te definicije habitusa kod Bourdieua možemo prepoznati *zbir specifičnih habitusa karakterističnih za društvene klase* koji pojašnjavaju različite načine socijalizacije i formiranja društvenog identiteta. Upotrebljavajući Weberovu idealno-tipsku metodu, posebno detaljnije opisuje tri tipa klasnih habitusa i identiteta: *buržuja* (krupnog); *sitnog buržuja* i *narodnog*, prije svega radničkog (šire o tim tipovima habitusa i društvenog identiteta može se vidjeti u: Георгиевски, 2012.).

Ljudi su društvena bića, a proces kojim uče kako postati članovi neke lokalne zajednice i šire nekog konkretnog društva naziva se **socijalizacijom**. Kroz proces socijalizacije ljudi stječu svoju kulturu, svoje posebne vještine i znanja o tome kakav su tip ljudi i kakav je njihov identitet. Prema **L. Mulkeyju**, "socijali-

zacija je glavni društveni princip zbog toga što je ona proces u kojem ljudsko biće postaje čovjek nasuprot njegovoj ili njezinoj neophodnoj pripadnosti društvenoj grupi ili društvenim grupama. Zakonit proces nastajanja društvenog bića kroz procesa socijalizacije ima za nužnu posljedicu tri dinamike: eksternalizacija, internalizacija i objektivizacija” (Mulkey, 1993.:88).

Te dinamike prema Mulkeyju predstavljaju dijalektičku vezu između individue i društvene grupe, tako da je čovjek proizvod društva i uz to što ne postoji društvena zbilja bez ljudi. Proces socijalizacije putem tih dinamika (eksternalizacije, internalizacije i objektivizacije) snažno utječe na temeljni proces *strukturiranja* ličnosti, odnosno na formiranje njezina osobnog i društvenog identiteta, smatra Mulkey.

Može se praviti razlika između nekoliko tipova socijalizacije, a prije svega između *primarne i sekundarne* socijalizacije te između *vertikalne i horizontalne* socijalizacije. Kao što je poznato, *primarna socijalizacija* odvija se u ranom periodu djetinjstva, obično u okviru obitelji. Ta rana socijalizacija omogućuje da djetete postaje svjesno tko je i osigurava osnovu za svako kasnije učenje jer je dio kulturnog kapitala usvojilo od svojih roditelja i od odraslih članova obitelji. Iako ne potpuno, ta se primarna socijalizacija poklapa s *vertikalnom socijalizacijom* jer se radi o interakciji po principu dobi (djeca i odrasli članovi obitelji) i nastavlja se u *sekundarnoj socijalizaciji* (učenici i učitelji, nastavnici), no i s ostalim odraslim članovima lokalne zajednice i šire s kojima djeca i učenici dolaze u kontakt ili na određeni način komuniciraju i spoznaju da su drugačija od ostale djece, učenika i odraslih i sve će više postajati svjesni da su individue.

Horizontalna socijalizacija također je veoma važan tip i proces socijalizacije i odnosi se na socijalizaciju djece i učenika u kohortnim grupama kao što su grupe vršnjaka. Interesantno je istaknuti da se oba tipa socijalizacije - vertikalne i horizontalne - ne odvijaju uvijek u istom smjeru, a često su proturječna ili se kreću u suprotnom smjeru. Koliko je kulturni kapital roditelja djece manji ili niži, toliko je njihov utjecaj na socijalizaciju djece manji. U tom kontekstu utjecaj grupe vršnjaka postaje jači - tendencija poznata kao *sukob generacija* gdje djeca i roditelji, djeca, učenici i odrasli ne dijele isti sustav vrijednosti, tendencija koja često dobiva manifestne oblike konflikta između tih generacija. Taj konflikt često rezultira različitim oblicima nasilja, čak i napuštanjem doma od strane adolescenata, čije ponašanje može biti devijantno pod utjecajem supkulturne grupe vršnjaka kojoj pripadaju.

Sekundarna socijalizacija djece odvija se od dječjih vrtića i posebno u školi, koja traje duži period u odnosu na primarnu socijalizaciju. Treba istaknuti da i u primarnoj i u sekundarnoj socijalizaciji djeca i učenici nisu pasivni sudionici u interakciji, nego su aktivni agensi i mogu selektirati ono što će prihvatiti i ono što će odbaciti u tom procesu. U procesu školske socijalizacije kao dio sekundarne socijalizacije važnu ulogu u formiranju osobnog i društvenog identiteta igra-

ju *dva tipa nastavnog programa* (curriculumuma): formalni ili *službeni* i neformalni ili "*skriveni*" ili s terminima koje rabi *B. Bernstein* – "*vidljiva i nevidljiva pedagogija*" (Bernstein, 1997.).

U okviru socijalizacije putem službenog nastavnog programa važno je pitanje kakvo je mjesto dano kulturi i kulturnoj baštini društva u kojem se odvija ta socijalizacija kao karakteristika idiosinkrazije, no i kakav je suodnos između univerzalnih i idiosinkratskih vrijednosti i sadržaja. Veoma je značajno da se taj suodnos odredi u ovom periodu proturječnog procesa i politike globalizacije. Zatim, značajno je i pitanje kakav tip nastave prevladava u osnovnim i srednjim školama i kakva se "klima" stvara u učionici i školi. Naime, kao što je poznato u sociologiji obrazovanja, postoje dva osnovna stila nastave i više njihovih oblika: *autoritarni i demokratski*.

U *autoritarnom stilu nastave* nastavnik je centralna figura u procesu nastave; on diktira pravila komunikacije i vrednovanja onoga što je "dobro" i "loše"; što učenici trebaju znati. Nastava je zasnovana na autoritetu nastavnika i temelji se na strahu prema Drugom. Takav stil nastave stvara poslušnost kod djece, a njihov identitet je nestabilan i lomljiv. Koliko je dob učenika mlađa, toliko su veće posljedice u formiranju učenikova osobnog i društvenog identiteta.

U *demokratskom stilu* i njegovim oblicima učenik se tretira kao subjekt, a komunikacija između učenika i nastavnika je dvosmjerna. Tada je "klima" u učionici i školi opuštenija i povoljnija za kognitivnu i društvenu socijalizaciju, koja ostvaruje čvršći i samostalniji osobni identitet učenika i objektivniju sliku o svima u usporedbi s drugima.

Prema R. Maighanu u "skriveni" curriculum spada sve ono što se uči ili utječe na učenje izvan škole (Maighan, 1986.). Tu spadaju utjecaji grupe vršnjaka, pripadnost društvenoj klasi ili sloju, radio, televizija i druga masovna sredstva komunikacije, u novije vrijeme internet i socijalne mreže, videoigre, vrsta glazbe itd.

Taj "skriveni" nastavni program ili "nevidljiva pedagogija" u određenim povijesno-društvenim kontekstima snažnije utječe na formiranje osobnog i društvenog identiteta negoli službeni nastavni program. Taj su utjecaj proučavali i opisali brojni sociolozi, među kojima ćemo ovdje spomenuti P. Bourdieua, B. Bernsteina, S. Bowlesa, S. Gintisa, R. Maighana, P. Woodsa i dr. Ne ulazeći u daljnju analizu tog pitanja, navodimo zaključak B. Bernsteina koji je izveo na osnovi svojih proučavanja: obrazovne posljedice od "nevidljive" pedagogije bit će krucijalno različite u zavisnosti klasne pozicije djeteta, odnosno njegovih roditelja. Nevidljiva pedagogija je *sustavni prekidač* u odnosu na dom i u odnosu na druge razine obrazovne hijerarhije. Ona transformira privatiziranu društvenu strukturu i kulturne sadržaje (značenja) "vidljivih" pedagogija u personaliziranu društvenu strukturu i personalizirane kulturne sadržaje (značenja). Prema njemu, "nevidljiva je pedagogija jedna od realizacija konflikta između stare i nove sred-

nje klase koji povratno ima svoju društvenu osnovu u dva različita oblika organske solidarnosti - individualizirani i personalizirani oblik solidarnosti” (Bernstein, 1997.: 67).

Kultura i oblici društvenog identiteta

Postoji više definicija koncepta “društveni identitet”. U ovoj ćemo prilici iznijeti definiciju Richarda Jenkinsa koja se često navodi u sociološkoj literaturi. On smatra da je društveni identitet “naše razumijevanje onoga tko smo i tko su drugi ljudi te, recipročno, razumijevanje drugih ljudi toga tko su oni i drugi” (Jenkins, 1996., navod prema Haralambosu i Holbornu, 2002.: 921).

Za Jenkinsa “društveni identitet tiče se značenja”, a ta su značenja društveno izgrađena, a ne bitne razlike među ljudima. J. Fulcher i J. Scott smatraju da se društveni identiteti ne odnose na specifične, izolirane lične osobine (kao što su oštroomnost, poštenje, povjerljivost), iako bilo koja od njih može biti uključena u identitet. To su grupacije ličnih osobina i svojstava koja su povezana s određenim društvenim ulogama kategorije ili grupa. Primjeri za često utvrđene i etiketirane identitete u suvremenim društvima uključuju rod (žena, muž); dijete, otac, Azijat, Židov, liječnik, učitelj, službenik, mehaničar, lezbijka, ovisnik o drogi itd. (Fulcher, Scott, 2011.: 114).

Ne ulazeći u detaljniju tipologiju društvenog identiteta, iznijet ćemo sljedeću osnovnu tipologiju društvenog identiteta: 1) *rodni* identitet, 2) *klasni* identitet i 3) *nacionalni* identitet. Na sva tri tipa društvenog identiteta snažno utječe kultura jednog društva, osobito njezin *sacrum* - stupanj duhovnosti i društveno-povijesni kontekst u kojem se nalazi određeno društvo. Kao što ističe Ann Oakley, kultura društva determinira ponašanje spolova u njemu (navod prema Haralambosu i Holbornu, 2002.:128).

O *društveno-klasnom identitetu* pisali su i mnogi sociolozi, već spominjani Bourdieu, a Clode Dubar je razvio posebnu sociologijsku teoriju o formiranju društvenog identiteta (Dubar, 1995.; 2006.). Prema njemu, ako se obnovi veza *identiteta o sebi - identitet o drugom* unutar zajedničkog procesa, onda ju taj proces čini mogućom kao što ju čini proces socijalizacije. S toga gledišta identitet nije ništa drugo osim rezultat istovremeno različitih procesa socijalizacije koji povezani grade individue i definiraju institucije i koji čine da njezin identitet bude stabilan ili nestalan, individualan ili kolektivan, subjektivan ili objektivan, biografski ili strukturalan (Dubar, 1995.: 111). Tako se u tom dualističkom procesu podjela Sebe kao subjektivan izraz dualiteta društvenog, prema Dubarovu shvaćanju, jasno javlja preko mehanizma identifikacije. Svaki je identificiran od drugog, ali je moguće da odbaci tu identifikaciju i da se drugačije definira i identificira. U obama slučajevima “identifikacija rabi kategorije društveno raspoloživih i manje ili više legitimnih na raznim razinama (službena imena države, etnič-

ke, regionalne, profesionalne denominacije..., odnosno različite idiosinkrazije)” (Dubar, 1995.: 112).

Francuski sociolog Henri Mendras posebno naglašava snažan utjecaj nacionalne kulture na formiranje nacionalnog identiteta i na nacionalne razlike u odgovorima na određena strateška ekonomska i politička pitanja. Naime, pozivajući se na istraživanja Philippea d’Iribarne, sastavio je tri modela društvenih odnosa:

“U svojim prethodnim studijama, opisao je “logiku časti”, koja upravlja socijalnim funkcioniranjem Francuza. Temeljna u mentalitetu svakog Francuza, suprotnost između uzvišenog i zajedničkog dovodi do odbijanja svake razlike i nejednakosti koja bi mogla navesti podređenog da ga se smatra nižim; svatko želi da se prema njemu postupa kao prema uzvišenoj osobi i da se takvim smatra. Kod Anglosaksonaca ta zabrinutost ne postoji. Svatko se smatra povezan sa drugima u govornim odnosima koji sadrže funkcionalnu obavezu, koja je povezana sa zadaćom koju valja obaviti i ne sadrži sud o osobnosti podređenog. U germanском svijetu kojemu pripadaju i Nizozemci, grupa i konsenzus su temeljni, kad je jednom došlo do sporazuma između sudionika, svatko izvršava donesenu odluku budući da je u njoj sudjelovao, bio on ili ne bio u potpunosti uvjeren u njezinu utemeljenost. Ako se zaista ne slaže, mora se povući, ali napustiti grupu uvijek je bolno” (Mendras, 2004.: 193).

U tom kontekstu Mendras se poziva i na istraživanja Colina Croucha o porijeklu različitih oblika profesionalnih odnosa u Europi, koji su doveli do suprotstavljanja triju tipova tradicije.

“U latinskim zemljama (Francuska, Italija, Portugal, Španjolska) modernizacija je napravljena protiv korporacija i spriječila je organizaciju profesionalnih interesa. U skandinavskim su zemljama korporativne organizacije, koje sežu iz doba Hanza, mogle nastaviti svoje funkcioniranje prilagođavajući se modernom dobu. On iznosi hipotezu: ‘Kad su strukture ekonomskog upravljanja starog režima mogle nadživjeti period kapitalističkog `sve je dopušteno` i Napoleonovog etatizma, te sačuvati politički legitimitet, postoje velike šanse da kasni kapitalizam uključi organizme profesionalnih predstavnika i lobije u sustav upravljanja ekonomijom’.” (navod prema Mendrasu, 2004.: 194)

Kako kultura i kulturne tradicije utječu na profesionalne identitete i karijere, pokazuje i tekst Jie Hao i Anthonyja Welcha za povratnike sa studijskih boravaka i studiranja u inozemstvu kineskih građana. Naime, “Hai Gui” je kineski termin koji se odnosi na povratak visokostručnih diplomiranih studenata iz inozemstva. Metafora znači “*morske kornjače*”. Nakon višegodišnjeg boravka u inozemstvu ti visokostručni ljudi koji su usvojili kvalitetno obrazovanje na poznatim sveučilištima u svijetu, da bi konkurirali domaćim stručnjacima i gradili uspješni karijeru i reintegraciju, po povratku u Kinu moraju kompletirati i obnoviti znanja o kineskoj tradicionalnoj kulturi, ponovo učiti određenu domaću kulturu i filozofiju, i to onu konfučijansku (Hao, Welch, 2012.). U tom kontekstu, koliko su tra-

dicionalna kultura i odgoj u obitelji značajni za obavljanje profesije liječnika u Kini, pokazuje i ilustrativni primjer koji navodi Ch. J. Fries u svjetlu Bourdieueve refleksivne sociologije. Zamislite jednog istraživača, kaže Fries, kao što je imigrant druge generacije iz Kine i čiji roditelji su ga socijalizirali prema pravilima tradicionalne kineske medicine kao "liver fire". Habitus tog istraživača kodirat će sheme i percepcije za razumijevanje alternativne medicine koje su proizvedene tijekom socijalizacije u posebnom kulturnom polju kineskog imigranta (Fries, 2009.: 323).

Kultura, kulturna baština i kulturne tradicije određenog društva snažno utječu i na patriotizam, patriotske osjećaje ljudi tog društva, i jedna su vrsta kolektivnog identiteta. *Patriotizam je specifična emotivna povezanost individua ili društvenih grupa sa svojim užim ili širim zavičajnim prostorom, mjestom podrijetla, državom u kojoj žive ili iz koje dolaze - u krajnjoj liniji, s domovinom.* U mirnijim i razvojnim periodima društva patriotski osjećaji su pozitivni, no u periodima kriza i konflikata patriotizam može dobiti i oblike netolerantnosti, čak i oblike nasilja i stereotipnih stavova prema drugim nacijama ili etničkim i religijskim manjinama. Patriotizam isto tako može biti paravan za agresije koje realiziraju neke države nad drugim državama, posebno nad takozvanim "failing states", odnosno neuspjelim i umjetnim državama (Elzeser, 2009.: 9-12).

Kultura, identiteti i globalizacija

Kulturne su promjene intenzivnije u eri *globalizacije* i pitanje je kako očuvati kulturne tradicije i osobnosti društava koje su objekt globalizacije. Na to ukazuju sociolozi i antropolozi. Većina njih, s pravom, skreće pažnju ne samo na pozitivne aspekte procesa i politike globalizacije nego, prije svega, i na negativne posljedice tog proturječnog procesa za kulturu i identitet društvenih grupa i čitavih naroda i država, posebice malih po teritoriju i broju stanovništva. Sve više se prihvaća gledište da globalizacija razara kulturu i identitete tih naroda i država i da je prijetnja za gubljenje značajnih crta njihovih idiosinkrazija. Mnogobrojni su instrumenti koje rabe globalizirajuće države da taj proces bude učinkovitiji, među kojima ćemo ovdje spomenuti: Međunarodni monetarni fond, Svjetsku trgovinsku organizaciju (STO), Svjetsku banku, internet i razne društvene mreže, obavještajne službe globalizirajućih država instaliranih u zemljama koje se globaliziraju i napokon, "*globalizirajuće ratove*" (Z. Bauman), koji sve više postaju karakteristika u prvim desetljećima 21. stoljeća. Globalizirajući ratovi i ratovi proizišli iz globalizacije (na primjer oružani konflikt 2001. godine u Republici Makedoniji) dovode i do rušenja državnih uređenja nacija - država, što je karakteristika nastanka većine europskih država (H. Mendras), ali i urušavanje čitavih država i identiteta naroda (primjerice Afganistan, Irak, Libija, Egipat...).

S. Hall tvrdi da je u modernim društvima nacionalnost bila važan izvor identiteta. Većina nacija - država naglašavala je važnost nacije i nastojala iskoristiti nacionalni identitet za stvaranje solidarnosti među građanima različitih klasa, etničkog podrijetla i tako dalje. S globalizacijom to više nije tako lako i djelotvorno (navod prema Haralambosu i Holbornu, 2002.: 924). Prema Hallu, tri su glavna odgovora na globalizaciju vezana za nacionalnost: prvo, u nekim sredinama ljudi su pokušali *reafirmirati nacionalni identitet*; druga reakcija na globalizaciju došla je iz *etničkih manjina koje odgovaraju obrambeno* i treća reakcija na globalizaciju je stvaranje *novih identiteta*.

Uz sociologe koji se bave problematikom globalizacije, njom se sve više bave i antropolozi. Ovdje ćemo iznijeti kratko shvaćanje utjecajnog antropologa Constantina von Barloewena. On u svojoj knjizi *Antropologija globalizacije* (2003.), uz ostalo, ističe da globaliziranom zapadnjačkom kulturom dominiraju tehnologije koje dolaze u kontradikciju s društvenim znanostima i koje razvijaju monistički pogled na svijet. *Mesijanizam* koji iz toga proistječe postaje prava religijska tvorevina. Sjedinjene Američke Države su tipičan primjer za to. Izuzetnu kritiku ponašanja SAD-a kao imperija može se naći u knjizi Jürgena Elsässera "Nacionalna država i fenomen globalizacije", koja je prije navedena u tekstu¹. Vrijeme je da se ostvari koegzistencija kultura, pluralistički poredak u svijetu i prihvate različitosti u kulturama i religijama².

Svakako, ako se sve negativne posljedice globalizacije ne mogu onemogućiti, one se ipak mogu smanjiti ili ublažiti. Što treba učiniti?

Prije svega, zemlje koje se globaliziraju, posebice one manje, u svoje kulturne i obrazovne politike trebaju ugraditi sadržaje i standarde nacionalnih kultura i idiosinkrazija tih društava; zatim, u procesu primarne i sekundarne (školske) socijalizacije sustavno raditi na tom da se u djece i učenika razvijaju svijest i kriteriji da mogu razlikovati i selektirati što je dobro, a što loše u sadržajima na radiju i televiziji, u filmovima, na internetu i različitim društvenim mrežama, u videogramima, a osobito treba educirati mlade generacije protiv različitih oblika ekstremizama, od religijskog, etničkog, nacionalnog i sl.³ te su sve navedene preporuke s ciljem jačanja osobnog identiteta mladih ljudi, a time i društvenog identiteta, u svim njegovim oblicima.

¹ Kritička intonacija u navedenom smislu prožima čitavu knjigu, a konkretno se mogu naći eksplicitni oštri stavovi na stranama 9-12, 59-63 i 74-86.

² Navod prema *Le monde diplomatique*, Octobre, 2003.

³ U tom smislu najtoplije preporučujemo izuzetnu knjigu koju je napisala Lynn Davies, redovita profesorica u mirovini sa Sveučilišta u Birminghamu, "Educating against extremism", 2008.

Literatura

1. Bell, D. (1990.): Ponovni susret sa ‘Američkom specifičnošću’: uloga civilnog društva, *Pregled* br. 250.
2. Bernstein, B. (1997.): Class and Pedagogic: Visibil and invisible, in: Halsey, H. A., et al., *Education, Culture, Economy and Society*, Oxford: Oxford University Press.
3. Bourdieu, P. (1997.): The Forms of Capital, in: Halsey, H. A., et al., *Education, Culture, Economy and Society*, Oxford: Oxford University Press.
4. Bourdieu, P. (2011.): *Distinkcija-Društvena kritika suđenja*, Zagreb: Antibarbarus
5. Davies, L. (2008.): *Educating against extremism*, Stoke on Trent, UK and Sterling USA: Trentham Books.
6. Dubar, Cl. (1995): *La socialisation: Construction de identités sociales et professionnelles*, Paris: Armand Colin.
7. Dubar, Cl. (2006.): *Faire de sociologie: un parcours d'enquêtes*, Paris: Editions-Belin.
8. Elzesser, J. (2009.): *Nacionalna država i fenomen globalizacijen (ćirilica)*, Beograd: JASEN
9. Fries, J. Ch. (2009.): Bourdieu's Reflexive Sociology as a Theoretical Basis for Mixed Methods Research: An Application to Complementary and Alternative Medicine, *Journal of Mixed methods Research*, 13 October.
10. Fulcher, J., Scott, J. (2011.): Socialization, Identity and Interaction, in: *Sociology* (Fourth Edition), Oxford: Oxford University Press.
11. Goffman, E. (1973.): *La mise en scène de la vie quotidienne*, Paris: Minuit
12. Golubović, Z. (2007.): Kultura (odrednica), u: *Sociološki rečnik*, Beograd: Zavod za Udžbenike.
13. Hao, J., Welch, A. (2012.): A Tale of Sea Turtles: Job- Seeking Experiences of *Hai Gui* (High- Skilled Returnees) in China, *Higher Education Policy- International Association of Universities (IAU)*
14. Maighan, R. (1986.): *A Sociology of Educating* (Second Edition), London: Casell.
15. Mendras, H. (2004.): *Europa i Europljani-Sociologija Zapadne Europe*, Zagreb: MASMEDIA.
16. Morin, E. (2002.): *Odgoj za budućnost: Sedam temeljnih spoznaja nužnih u odgoju za budućnost*, Zagreb: EDUCA.
17. Rispal, H. M. (2002.): *La méthode des cas- Application à la recherche en gestion*, Bruxelles: De Boeck Université.
18. <http://portal.unesco.org/culture>
19. Георгиевски, П. (2012): *Социологијата како критика на општествена-та, Образовната и културната промена*, Скопје: Матица македонска.

Petre Georgievski and Zlatko Žoglev

UDC: 316.61 : 008
Preliminary communication

THE ROLE OF CULTURE IN FORMING OF THE PERSONAL AND SOCIAL IDENTITY THROUGH THE SOCIALIZATION PROCESS

Abstract: *In this text cultural heritage is considered as part of the wider concept “idiosyncrasy” and it is defined as overall pattern of human life as well as material and spiritual values (cultural capital) that have been achieved by generations in longer period of time. Identity is defined as “a sense of self” and it is formed through the process of socialization in the family, as well as, through formal and “hidden” curriculum. In this process, cultural and social reproduction is made. The process of socialization of children and youth is being influenced by many factors, among which cultural heritage has very important role. This role is evidenced in forming of the three basic types of identity: personal identity, social (belonging to a certain social class and social group) and national, which is also a separate type of social identity. Cultural heritage in the process of socialization and separately in forming the national identity, helps in strengthening the patriotism of individuals, as well in overcoming the crises of identity, both personal and social. Idiosyncrasy and cultural heritage of certain societies and social communities represents the basis that differentiates and recognizes them from other societies and social communities, as well as basis for their future cultural, spiritual and overall development.*

Keywords: *cultural heritage, cultural capital, idiosyncrasy, socialization, identity*